UDK 911.3:323.15 »TRST« = 863

Marijan Klemenčič*

POSKUS OPREDELITVE VREDNOSTI KULTIVIRANEGA KRAŠKEGA SVETA ZA SLOVENSKO NARODNOSTNO SKUPNOST NA TRŽAŠKEM

Uvod

S potrditvijo sporazuma v Osimu o dokončni razmejitvi med Jugoslavijo in Italijo je bil Kras tudi formalno razdeljen med dve državi. Ta sporazum pa predvideva postavitev objekta na Krasu, zaradi katerega je potrebna temeljita proučitev prizadetega območja z različnih aspektov. Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu (SLORI) se je v letu 1976 lotil analize sociogospodarske strukture prebivalstva in izrabe zemlje na območju, ki bi bilo v ožjem pomenu vezano na načrtovano industrijsko cono, torej k. o. Gropada ter deli katastrskih občin: Bani, Trebče in Bazovica, skupno 9,71 km².

V prispevku se omejujem na poskus opredelitve pomena zemlje za avtohtono, t. j. slovensko prebivalstvo in sicer preko analize stopnje kultiviranosti kraškega sveta, agrarne izrabe, pritiska neagrarnih dejavnosti na zemljo ter ekonomske vrednosti zemljišča. Prispevek temelji na rezultatih terenske raziskave, predstavljene na simpoziju o sociogospodarskih in prostorskih problemih Slovencev v Italiji, v Trstu januarja 1977, v organizaciji SLORI.[1]

Kultiviranost kraškega sveta

Celotno območje je tipično kraško z mestoma izredno številnimi kraškimi objekti. Do druge svetovne vojne je bilo zemljišče izkoriščeno praktično samo za kmetijstvo. Statistični podatki o agrarni izrabi zemlje za zadnjih 150 let, zaradi neenotne opredelitve zemljiških kategorij, žal ne dopuščajo točnega sledenja spremembam v izrabi. Združevanje zemljiških kategorij na tri osnovne skupine nam za zadnjih 150 let daje za tržaško občino naslednjo sliko:[2]

	1822 %	1896 %	1938 %	1945 %	1970 %
orne površine in vrtovi	19,9	23,4	25,4	17,9	7,0
travnate površine	57,2	51,1	40,3	34,9	24,9
gozdnate površine	22,9	25,5	34,3	21,9	30,2

Kmetijska izraba zemlje na Krasu je neposredno odvisna od stopnje kultiviranosti kraškega sveta. Na podlagi podrobnega terenskega kartiranja smo razdelili kraška zemljišča na pet osnovnih kategorij:

* Mgr. Univ. asistent, PZE geografija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerševa 12, glej izvleček na koncu zbornika.

1. gladke površine, brez kamenja na površju;
2. gladke površine, očiščene kamenja, ki je zbrano v obliki velikih kupov;
3. zemljišča s kamenjem na površini, ki pokriva manj kot 10 % površine zemljišča;
4. zemljišča z 10 do 50 % površine, pokrite s kamenjem;
5. griže oziroma kamnite polpustinje, z nad polovico površine prekrite s kamenjem.

Tipologija se je, čeprav v veliki meri pionirska in nedodelana, pokazala za zelo učinkovito. Posamezni tipi zemljišč pričajo namreč o načinu kmetijske izrabe zemlje v času agrarne civilizacije (v dobršni meri še do konca zadnje vojne), hkrati pa opredeljujejo površine, primerne za kmetovanje z moderno tehnologijo.

Primerjava kart izrabe zemlje leta 1822 in stopnja kultiviranosti kaže, da so bila zemljišča prve kategorije v večini primerov izkoriščana za njive, posebno še v dnu vrtač. Na zemljiščih četrte kategorije so prevladovali pašniki, nekaj je bilo travnikov. Zadnja kategorija pa je skoraj v celoti v pašnikih (gozda je bilo zelo malo). Z današnjega stališča kmetijske izrabe so za kmetijsko obdelavo primerne le prve tri kategorije zemljišč, v posameznih primerih pa je že tudi tretja problematična.

Čeprav nam zaradi zamudnosti dela ni uspelo izmeriti točnega obsega sprememb v kmetijski izrabi zemljišč lahko na podlagi kart jasno ugotovimo dve stvari:
— da je skoraj v celoti izvršen prehod od maksimalnega k optimalnemu načinu agrarne izrabe zemlje ter
— da se opušča obdelava zemlje tudi na površinah, ugodnih za kmetijstvo.

Na kratko lahko ugotovimo naslednje procese: griže in močno kamnito površje prerašča grmičevje, deloma že tudi gozd; orne površine so omejene na izredno skromno površino v neposredni bližini naselij; dna vrtač, čeprav zravnana, so praktično vsa preraščena z grmičevjem ali hosto. V zadnjih letih se posebno v k. o. Trebče opaža močno opuščanje njivskih, predvsem pa travniških površin na najboljših zemljiščih.

Neagrarni pritisk na zemljo

Kmalu po zadnji vojni se je prebivalstvo Trsta začelo zanimati za zemljo na Krasu. Prihajalo je do nakupov parcel za gradnjo stanovanjskih in počitniških hiš, itd. V našem primeru se bomo namenoma izognili vsem prisilnim ali polprisilnim akcijam odtujevanja zemlje (npr. za vojaške objekte, ceste, begunsko taborišče, kaznilnico, naftovod).

V razdobju 1966—1976 je na obravnavanem območju zapadlo menjavam lastništva kar 70 ha zemlje[3] ali dobrih 7 % območja. Posebno intenzivno trgovino z zemljo doživljajo Padriče. Analiza sprememb lastništva je pokazala, da veljajo v več kot treh četrtinah primerov[4] naslednji odnosi med kupci in prodajalci:

prodajalec je:	kupec je:
— vaščan (domačin),	— meščan,
— Slovenec,	— Italijan,
— socialno ogrožen,	— ekonomsko dobro situiran,
— prodaja zaradi ekonomske nuje;	— kupuje za izkoriščanje prostega časa.

Z občinskim regulacijskim načrtom, ki za ta del tržaške občine prepoveduje praktično vsako novogradnjo, se promet z zemljišči skoraj ni zmanjšal. Kupljene ali najete parcele uporabljajo uživalci za to, da na njih preživijo

prosti čas. Nekateri so si postavili nanje avtomobilske prikolice ali počitniške hišice, opremljene s kolesi.

Učinki nakupov zemlje so za izgled pokrajine povsem negativni. Do leta 1968, ko je bila še možna gradnja, so tujci gradili tako kot povsod po svetu, kjer je bila anarhija v urejanju prostora, to je vzdolž cest (Padriče). Parcele za izkoriščanje prostega časa so anarhično razmetane po območju in vnašajo v pokrajino določene negativne učinke:

1. neestetski videz zaradi uporabe neprimernih materialov (žice, plastike), barv in opozoril o nedotakljivosti privatnega zemljišča;
2. neugoden psihološki učinek zaradi postavljenih opozoril in prepovedi;
3. kulturna pokrajina ne doživlja preobnove, saj številne parcele, namenjene rekreaciji, niso niti pokošene;
4. postavljajo se problemi izvajanja regulacijskega načrta;
5. interesi posameznikov so postavljeni nad interese najširše družbene skupnosti.

Kratek povzetek rezultatov analize kaže, da gre za:

— območje, kjer se prepletajo značilnosti roba mesta in njegove rekreacijske cone;
— območje z različno stopnjo intenzivnosti agrarne izrabe, ki pa v vseh primerih upada;
— svojstveno podobo kulturne pokrajine (kultiviran kras);
— območje, ki je kompaktno poseljeno s slovenskim prebivalstvom, za katerega je značilna šibka socialna struktura.

Zemlja in socioekonomska struktura družbe

Očitno je, da v našem primeru igra posebno vlogo zemlja, katere vrednost oziroma pomen je v sedanjem trenutku na prelomni točki:

— razvoj industrijske družbe postavlja potrebo po izkoriščanju prostora izven mesta;
— avtohtonemu (slovenskemu) prebivalstvu pa ta isti prostor pomeni pogoj za eksistenčni in hkrati narodnostni obstoj.

Izredno prepletenost konfliktov v prostoru, ki vplivajo na izgled pokrajine, lahko poenostavimo s tezo o konfliktu dveh različnih družbenogospodarskih struktur, ki v delnih procesih kažejo na tipično razredna nasprotja. Struktura agrarne družbe stoji nasproti mehanizmu urbane družbe. Splošne posledice take konfrontacije so že relativno dobro proučene v številnih deželah. Konkretnejši izid protislovja je razviden iz dejstva, da so inštrumenti prostorskega načrtovanja v rokah nosilcev ekonomske (in družbeno-politične) moči, s čemer se pokaže tudi razredni značaj konflikta.

V našem primeru se konflikt zaostruje, ker imamo opraviti z različno narodnostno strukturo nosilcev obeh družbenogospodarskih struktur. Iz navedenega izhaja, da bi se z rešitvijo družbenogospodarskih nasprotij močno približali ureditvi narodnostnega vprašanja. Potreben je poudarek na »približanju«, saj narodnostna zaščita zahteva še reševanje specifičnih problemov (npr. jezikovnih, kulturnih).

Zemlja: njena vrednost in cena

Tudi območje, ki je kompaktno poseljeno z narodnostno manjšino, ni in ne more biti nedotakljivo za vplive in potrebe pripadnikov drugih narodnosti. Pri tem se postavlja vprašanje pravične odškodnine za odvzeto zemljo.

S stališča marksizma zemlja nima vrednosti, ampak ceno, saj le materializirano človeško delo vsebuje vrednost. Za vsako proizvodnjo pa veljajo ekonomske kategorije: proizvodni stroški, diferencialna renta I in II, absolutna renta, itd. Brez posebne analize omenjenih kategorij lahko vidimo, da je enako delo (po količini in kvaliteti) lahko bolj produktivno iz naslednjih razlogov:[5]

1. kot rezultat izboljšanja tehnične opremljenosti dela, boljše organizacije dela, boljšega poslovanja, itd. Možnosti tovrstnih inovacij so praktično neizčrpne, kar nam kažejo neprestani procesi ekonomskega razvoja;
2. zaradi ugodnejših prirodnih tvorcev in prirodnih razmer, ki sodelujejo v proizvodnji ali uporabi teh razmer.

V našem primeru ugotavljamo, da tehnična opremljenost in organizacija kmetijske proizvodnje daleč zaostajata za poprečnim stanjem kmetijstva v drugih območjih in da so tudi naravne razmere precej neugodne za kmetijstvo. Za ohranjevanje kmetijske proizvodnje v sedanji obliki ni nikakih ekonomskih razlogov. Da bi pa z ekonomskega stališča lahko razumeli vztrajanje pri kmetovanju se moramo nasloniti na hipotezo, ki jo zastopa Rey[6] in po kateri ostajajo vezne točke med sodobno kapitalistično družbo in različnimi predkapitalističnimi oblikami proizvodnje, pa tudi take, pri katerih izgine absolutna renta, torej vsak ekonomski vzvod za proizvodnjo. Rey nadalje samo potrjuje stanje v našem primeru ko piše, da posebno v nerazvitih predelih ostajajo različni načini kmetijske proizvodnje, pri katerih so proizvajalci pripravljeni sprejeti manj kot je normalna stopnja profita. Omenjeno dejstvo potrjuje izredno nizka stopnja tržnosti kmečkih gospodarstev v Gropadi, posebno pa še v Trebčah. Nosilci take proizvodnje so izključno Slovenci.

S pritiskom na zemljo, ki ga izvajajo nosilci nove, urbane družbe, prihaja prodajalec že v osnovi do neenakopravnega položaja nasproti kupcu, kar je pokazala analiza menjave zemljišča. Prihaja namreč do stika dveh družbenih skupin, pri katerih imajo ekonomske kategorije zelo različen pomen.

Ostaja še druga težava splošnega značaja, ki jo poudarja tudi Lipietz,[7] namreč da je prenos ideje absolutne rente iz konteksta kmetijske izrabe v kontekst urbane zemlje zelo težaven. Problem je posebno značilen za robne predele mest, kjer je tudi promet z zemljišči zelo živahen in kjer agrarne površine nenadoma dobijo novo uporabno vrednost, novo sposobnost prevzemanja urbanih funkcij. Pri tem pa prihaja do močne diferenciacije parcel glede na višino diferencialne gradbene rente in sicer zaradi različne lege zemljišč in opremljenosti z infrastrukturnimi napravami.

Glavna značilnost takega procesa je navidezna anarhičnost, dejansko pa gre za popolno sprostitev tržnega mehanizma. Takemu procesu zapadajo tudi kmetijsko izkoriščana in kultivirana kraška zemljišča. Menim, da pri tem prihaja do ostrega konflikta, do popolnoma različnih stališč prodajalca in kupca, kar izhaja iz že omenjene pripadnosti različnim družbenogospodarskim strukturam. Prodajalec razpolaga z zemljo kot vrednostjo, medtem ko se kupec ozira na ceno. Treba se je zavedati, da vrednost, v nasprotju s ceno, ni otipljiva količina koristi, ki jo neposredno zaznajo kapitalisti, ampak je skrita globoko v strukturi splošnega ekonomskega sistema.[8]

Vrednost kultiviranega kraškega zemljišča

Avtohtono prebivalstvo, ki živi še v veliki meri v strukturah agrarne družbe, je zaradi tega še vedno močno navezano na osnovni eksistenčni vir te družbe, to je na kultivirano kraško zemljišče. Vložen trud, fizični napori v izboljšavo kraških površin za kmetijstvo je še vedno močan vezni člen

s predhodnimi rodovi, čeprav se je vloga zemlje kot eksistenčnega vira močno zmanjšala. Navezanost na zemljo krepi še boj za narodnostni obstoj, zato so popolnoma razumljive izjave domačinov ob načrtovanju proste industrijske cone, da Kraševec brez zemlje ni več Kraševec; nima več korenin.

Obseg fizičnega dela v kultiviranje zemlje lahko posredno ugotavljamo z merjenjem prostornine očiščenega kamenja, ki je običajno zloženo v zidove. Za Trebče smo ugotovili, da je bilo za prvo kategorijo kultiviranosti odstranjenih z enega kvadratnega metra zemljišča od 100 do 200 kg kamenja (I. Gams je za parcelo v k. o. Krajna vas izmeril vrednost 158 kg kamenja s m^2 površine[9]).

Za prodajalca-domačina pomeni zemlja torej vrednost, saj je bilo vanjo vloženega ogromno dela številnih generacij. To vrednost je zelo težko izraziti s ceno, saj mora upoštevati minulo delo mnogih rodov. Posameznik take sicer pravične odškodnine za zemljo v položaju tržnega mehanizma ne more doseči, saj je v ekonomsko podrejenem položaju do kupca. Poleg tega kupcu ni prav dosti do plačila minulega dela, saj z nekaj kilogrami razstreliva uredi tudi močno zakraselo zemljišče za postavitev hiše.

Edina prava rešitev je v kolektivnem nastopu, s katerim bi slovenska narodnostna skupnost zemljiško vrednost lahko zamenjala za družbenoekonomsko vrednost, to je za dosego takega socioekonomskega položaja, s katerim bi dosegli enakopraven položaj z danes družbenogospodarsko gospodujočo skupnostjo italijanske narodnosti.

Kot vidimo ima zemlja za določeno narodnost poseben pomen, kar nam mora biti jasno posebno v kritičnih trenutkih, kakršni so npr. pred nami ob načrtovanju proste industrijske cone na jugoslovansko-italijanski meji.

Viri in literatura

1. M. Klemenčič, P. Stranj, V. Svetina: Analiza prostorskih, sociogospodarskih in narodnostnih problemov na območju predvidene jugoslovansko-italijanske proste industrijske cone na Tržaškem Krasu, Trst 1977, str. 40;
2. Podatke je zbral Pavel Stranj, SLORI;
3. Podatke o preprodaji zemlje je zbral Pavel Stranj, SLORI;
4. Podrobnejši podatki so v referatu: M. Klemenčič, P. Stranj, V. Svetina: Analiza prostorskih . . .C.;
5. Mlakar, C.: Metode raziskave mestne zemljiške rente, Ekonomska revija 23—4, Ljubljana 1972, str. 452;
6. Rey, P-P.: Les Alliances de classes, Paris 1973;
7. Lipietz A.: Le Tribut foncier urbain, Paris 1974;
8. Scott A. J.: Land and Land Rent, Progress in Geography, vol. 9, E. Arnold, London 1976, str. 129;
9. I. Gams, F. Lovrenčak, B. Ingolič: Krajna vas, Geografski zbornik XII, SAZU, Ljubljana 1971, str. 228.

Marijan Klemenčič

ATTEMPT AT ASSESSING THE VALUE OF THE CULTIVATED KARST AREA FOR THE SLOVENE NATIONAL COMMUNITY IN THE AREA OF TRIESTE

Man's attitude towards land as a means of production is constantly changing, specifically as a consequence of the changes in social relations and of the degree of development of production forces. According to the Marxian view land does not have value but it has a price. Land obtains its value only through the labour invested in it. It is thus obvious that land cannot be treated in terms of absolute categories but only in terms of relations.

In the karst area of Trieste the natural conditions for farming are anything but favourable. The autochthonous population had to invest enormous efforts in order to cultivate the limestone karst surfaces for the purpose of a more intensive land use (meadows, fields). Numerous generations have succeeded in cultivating the karst to such a degree that today one can in individual cases speaks already of garden regions. Additionally, the high degree of cultivation has earned to this area a generally recognized cultural-aesthetic value.

With the emergence of the industrial society it is also in the farming production that new economic laws come into effect and these have put the karst farming outside the profitability on the market. The autohtonous population, Slovene by nationality, was because of the inadequate economic structure of Trieste and especially because of the denationalizing pressure not in a position to become on equality terms included in the socio-economic processes. With the traditional adherence to land and agrarian production this population represents today the lowest social categories, which are an expression of a society that is no longer prospering.

Such a development of the socio-economic relations understandably gives rise to a conflicting situation. The traditional agrarian provincial areas are on the decline; extensive farming surfaces are being overgrown with shubbery. On the other hand, a part of the former agrarian surfaces is currently used for recreational purposes — but in an entirely unregulated way, disregarding what is for itself an inefficient regional planning. In the utilization of the land, particularly as regards its physiognomy, chaos is emerging. The landowners run their life according to economic categories quite different from those valid for the urban population.

During the 1966—1976 period as many as 70 hectares of land of the area under consideration (7 percent) changed their owners. The analysis of the changes in the ownership has shown that between the those purchasing land and those selling it, in more than three quarters of cases, the following relations obtain:

the land is sold by:	the land is purchased by:
— a villager (born here),	— a citizen (of Trieste),
— a Slovene,	— an Italian,
— badly off,	— well off,
— for economic reasons;	— for leisure-time activities.

Because of the factors already mentioned — factors which were preventing the Slovene national community in the karst area of Trieste to become on equal terms included in the process of developing an industrial society — the Slovene community at present happens to be in a position considerably less favourable than that of the majority nation and therefore has gradually to give up its ethnic territory which is increasingly passing into the hands of the non- Slovene population. The work invested by numerous generations into the cultivation of the karst land has imparted to this land a big value, which, however, is not in the possession of individuals but of the entire Slovene community. In a democratic society the value of land should not be vulgarly devalued by the majority nation (which happens to be economically the stronger) on the ground of the quasi-democratic slogan about the law of free demand and supply. A just solution of this problem is possible only in a collective treatment of the autochthonous population, taking into account also its traditional adherence to land.